

Zbigniew Gruszka

Wątki ideologiczne w ofercie wydawniczej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich do 1956 roku

Reaktywacji Związku Bibliotekarzy Polskich w Krakowie w 1945 r.¹ towarzyszyła pilna potrzeba wznowienia działań zmierzających do odbudowy polskiego bibliotekarstwa, regulacji najważniejszych spraw zawodowych, zabezpieczenia zbiorów bibliotecznych, a także opracowania pierwszych pozycji przygotowujących do wykonywania zawodu. Istotną rolę w tym zakresie odegrał Związek Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich (w latach 1946–1953; od 1954 r. – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich), organizujący struktury terenowe oraz przygotowujący – w trudnym dla wydawców okresie centralizacji ruchu wydawniczego w Polsce – podstawowe publikacje warsztatowe pomocne w przygotowywaniu przyszłych adeptów zawodu.

Równoległe z uruchomieniem działalności bibliotecznej w Polsce rozpoczęto starania związane z utworzeniem wyższych studiów bibliotekarskich. W 1945 r. kształcenie przyszłych bibliotekarzy rozpoczęto na Uniwersytecie Łódzkim, gdzie organizatorem studiów był prof. Jan Muszkowski (1882–1953), w 1951 r. zaś – na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie z kolei uruchomiono Katedrę Bibliotekoznawstwa pod kierunkiem prof. Aleksandra Birkenmajera (1890–1967)². Trzecia jednostka uniwersytecka kształcąca bibliotekarzy powstała w 1956 r. na Uniwersytecie Wrocławskim, a szefostwo jej objął prof. Antoni Knot (1904–1982)³.

Data początkowa niniejszego artykułu jest związana z rozpoczęciem działalności wydawniczej, a końcowa z 1956 r., czyli rokiem „odwilży”, tj. rokiem ogłoszenia krytyki stalinizmu na XX Zjeździe KC Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego

¹ J. Konieczna, *Uwarunkowania społeczno-polityczne. Statuty. Działalność*, [w:] *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich: przeszłość i teraźniejszość: 1917–2017*, red. J. Konieczna, Warszawa 2017, s. 73.

² M. Pelczar, *Aleksander Ludwik Birkenmajer*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel [dalej: SPKP], Warszawa 1972, s. 71.

³ B. Koredczuk, *Antoni Marceli Tadeusz Knot*, [w:] SPKP. *Suplement III*, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010, s. 139.

(14–25 lutego 1956 r.)⁴ – z pewnością stanowią szczególny okres w historii Polski i wpłynęły na różne obszary działalności zawodowej i życia codziennego.

Specyficzny wpływ miały jednak uwarunkowania polityczne na odbudowę i rozwój systemu nauki i kultury. W 1945 r. uruchomiono Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, mający za zadanie kontrolowanie i wpływanie na drukowane informacje, w tym – prace naukowe. Do kultury i nauki przeniknęły treści marksistowsko-leninowskie i materialistyczna wizja świata, wymuszone w humanistyce już w latach 1947–1948. Po 1949 r. nauka polska podlegała intensywnej sowietyzacji przekładającej się na tematykę i sposób prowadzenia badań; przenikały do niej nawet idee współzawodnictwa i planu 6-letniego. W 1951 r. w miejsce zlikwidowanej Polskiej Akademii Umiejętności powołano bazującą na wzorcach sowieckich Polską Akademię Nauk. Lata 1949–1955 określa się mianem realizmu socjalistycznego (socrealizmu)⁵.

Krytyka stalinizmu i przyznanie się do wypaczeń systemu oraz rezygnacja z kultu jednostki była możliwa dopiero 3 lata po śmierci Stalina i, jak już wspomniano, krytykę tę zapoczątkował XX Zjazd KPZR⁶. Wpływy prowadzonej wobec Polski polityki przenikały też m.in. do działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, do redagowanej przez organizację prasy fachowej i literatury. Obserwacja wybranych inicjatyw wydawniczych tamtego okresu, nie tylko wydanych pod szyldem Stowarzyszenia, pozwala stwierdzić, że wspomniane treści były jawnie obecne w postaci wtrętów o tematyce socjalistycznej i marksistowsko-leninowskiej⁷, czy gloryfikacji Związku Radzieckiego, których komórki cenzorskie wręcz się dopominały⁸.

⁴ Badacze różnie określają początek „odwilży”, wymieniają daty 1953 (śmierć Stalina), 1954 (prace na łamach „Nowej Kultury”), 1955 (wydanie książkowe *Odwilży* I. Erenburga) i 1956 (XX zjazd KPZR). W pracy za datę graniczną uznano rok 1956. Zob. J. Smulski, *Odwilż*, [w:] *Słownik realizmu socjalistycznego*, red. Z. Łapiński, W. Tomasik, Kraków 2004, s. 163–167.

⁵ Por. Tamże, s. IX.

⁶ Najważniejsze fakty z rozwoju nauki w Polsce w latach 1945–1956 podają za szczegółowym opracowaniem Wojciecha Roszkowskiego. Por. tenże, *Polityczne i społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju nauki w Polsce 1944–1989*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. 10: 1944–1989, cz. 1: *Warunki rozwoju nauki polskiej: państwo i społeczeństwo*, Warszawa 2015, s. 39–121.

⁷ Zob. Z. Gruszka, *Przegląd Biblioteczny*, Warszawa 2012, s. 122.

⁸ Z. Gruszka, G. Czapnik, *Koncepcja wydawnicza krytycznej edycji drugiego wydania Życia książki*, [w:] *Życie książki. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.*, red. J. Muszkowski, Łódź–Warszawa 2015, s. XXXII. W prac przedstawiono nadto pełen proces recenzji cenzorskiej publikacji z 1951 r. z przytoczeniem przykładów związanych z niewłaściwym określeniem przez J. Muszkowskiego roli ZSRR w rozmaitych aspektach. Podobną sytuację, tyle że na przykładzie kontroli cenzorskiej książki *Teoria cen* George’a J. Stiglera, przytacza w swojej pracy: P. Nowak, *Cenzura w PRL jako nieefektywna kopia radzieckiej hybrydy leninowsko-stalinowskiej. Nowe spojrzenie na Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, [w:] *Nie należy dopuszczać do publikacji. Cenzura w PRL*, red. G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2013, s. 43.

W wydanej w 2017 r. pod red. Jadwigi Koniecznej monografii *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Przeszłość i teraźniejszość* działalność wydawnicza SBP w latach 1946–1989 została podsumowana następująco:

Z pewnością pod względem ilościowym ów dorobek nie wypadł najgorzej. Zróżnicowanie oferty i jej niejednorodność można jednak dostrzec, analizując materiały [...] w ujęciu tematycznym – znajdziemy tu zarówno tytuły o znaczeniu lokalnym, wydawane pod szyldem SBP, prace przyczynkarskie, instruktażowe, zestawienia tematyczne, jak i prace z pokrewnych dziedzin wiedzy, także wydawnictwa okolicznościowe i o charakterze ideologicznym⁹.

Słowa te odzwierciedlają charakter publikacji SBP wydanych w latach 1946–1956.

W niniejszym artykule analizie została poddana zawartość 58 wydawnictw zwartych wydanych nakładem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w latach 1945–1956. Zastosowano metodę analizy ilościowo-jakościowej zgromadzonego materiału badawczego zmierzającą do odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak bogaty był dorobek wydawniczy Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w latach 1946–1956?
2. Jakie możemy zaobserwować wtręty ideologiczne na łamach publikacji SBP z tego okresu?
3. Jak należy ocenić obecność treści ideologicznych w publikacjach SBP?

Liczbę publikacji SBP wydanych w latach 1946–1956 ustalono na podstawie trzech źródeł bibliograficznych dotyczących działalności nakładczej SBP. Były to: przygotowana przez Andrzeja Kempę *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917–2007*, Danuty Urbańskiej *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* oraz Cecylii Dunin katalog *Wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1945–1979*¹⁰, które zestawione i porównane pod względem zawartości dały wskazaną wcześniej liczbę publikacji. Początkowo – do końca lat 40. – Stowarzyszenie (jako Związek) wydawało pojedyncze tytuły, z czego pierwszy z nich ukazał się w 1946 r. i była to broszurka z tekstem pióra Jana Muszkowskiego *Kształcenie bibliotekarzy*¹¹. Ich liczba zwiększyła się dopiero w 1950 r., najwięcej prac zwartych (11) wydano w 1955 r. Aby jednak uczciwie określić ich wagę, należy wspomnieć, że na okres największej aktywności wydawniczej organizacji (lata 1950–1955) przypadł druk pozycji w ramach dwóch serii wydawniczych: „Korespondencyjny Kurs Bibliotekarski” i „Fachowa Biblioteka Zakładowa”,

⁹ Z. Gruszka, *Działalność wydawnicza*, [w:] *Stowarzyszenie...*, Warszawa 2017, s. 166.

¹⁰ C. Dunin, *Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1945–1979. Katalog*, Kalisz 1979; *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917–2007*, oprac. A. Kempa, Warszawa 2007; D. Urbańska, *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, Warszawa 2007.

¹¹ Jej fragment pojawił się w *Życiu książki* na zasadzie autocytowania. Por. Z. Gruszka, G. Czapnik, *Koncepcja wydawnicza krytycznej...*, s. XXVII.

których kolejne numery najczęściej nie przekraczały objętości 48 stron. Łącznie w wymienionym okresie przygotowano 31 broszur, co stanowi 53% odnotowanych prac. Mimo skromnej objętości przewidziano w nich miejsce na tematykę ideologiczną.

Tabela 1. Zestawienie liczby publikacji zwartych wydanych nakładem SBP w latach 1946–1956

| Rok | Liczba publikacji | Rok | Liczba publikacji |
|------|-------------------|--------------|-------------------|
| 1946 | 1 | 1952 | 8 |
| 1947 | 2 | 1953 | 10 |
| 1948 | 0 | 1954 | 4 |
| 1949 | 1 | 1955 | 11 |
| 1950 | 6 | 1956 | 6 |
| 1951 | 9 | Razem | 58 |

Źródło: Opracowanie własne na podst. C. Dunin, *Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1945–1979. Katalog*, Kalisz 1979; D. Urbańska, *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, Warszawa 2007; *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917–2007*, oprac. A. Kempa, Warszawa 2007, s. 281–288

Na badany repertuar wydawniczy SBP – ograniczony wyłącznie do wydawnictw zwartych – złożyły się publikacje 40 autorów i redaktorów – pracowników naukowych i praktyków-bibliotekarzy. Najwięcej prac (4) przygotowała bibliotekarka Jadwiga Czarnecka (1914–2008)¹², po 3 publikacje opracowali: działacz biblioteczny i w latach 1947–1958 redaktor „Bibliotekarza” Czesław Kozioł (1909–1968)¹³, docent Ryszard Przelaskowski (1903–1971)¹⁴ i dyrektor, a następnie wicedyrektor Biblioteki Narodowej docent Ksawery Świerkowski (1897–1979)¹⁵; 2 wydawnictwa zwarte przygotowali: bibliotekarz Jadwiga Filipkowska-Szemplińska (1902–1985)¹⁶, dyrektor Naczelnej Dyrekcji Bibliotek Józef Grycz (1890–1954)¹⁷ (jedna z nich powstała we współpracy z Emilią Kurdybachą), Edward Kossuth, urzędnik ministerialny i w latach 1949–1950 twórca i pierwszy dyrektor Państwowego Ośrodka Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie Franciszek Sedlaczek (1894–1978)¹⁸ i bibliotekarz Stanisław Telega

¹² J. Sadowska, *Jadwiga Czarnecka*, [w:] SPKP. *Suplement III...*, s. 51–52.

¹³ [Redakcja]: *Czesław Kozioł*, [w:] SPKP, s. 458–459.

¹⁴ E. Pawlikowska, *Ryszard Przelaskowski*, [w:] SPKP. *Suplement I*, Warszawa 1986, s. 177–178

¹⁵ A. Kłossowski, *Ksawery Antoni Świerkowski*, [w:] SPKP. *Suplement I...*, s. 214–215.

¹⁶ *Jadwiga Filipkowska-Szemplińska*, <http://www.bj.uj.edu.pl/biogramy/biogram?field-%5B1%5D%3D0%26value%5B1%5D%3DIga%26limit%3D50%26page%3D2%26=&no-searchresult=1&id=2894> [dostęp: 13.04.2018].

¹⁷ H. Więckowska, *Józef Grycz*, [w:] SPKP, Warszawa 1972, s. 300–301.

¹⁸ E. Pawlikowska, *Franciszek Sedlaczek*, [w:] SPKP. *Suplement I...*, s. 194–195.

(1911–1988)¹⁹. Opublikowany dorobek był, jak widać, stosunkowo obszerny oraz zróżnicowany tematycznie i objętościowo (odpowiedź na pierwsze pytanie badawcze).

Publikacje Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich z lat 1946–1956 nie były pozbawione tematów ideologicznych, ale pojawiały się one w różnym stopniu i zmiennej skali. Wśród ogłoszonych drukiem prac można – uwzględniając tenże ich aspekt – wyróżnić trzy ich kategorie:

1. Prace bez naleciałości ideologicznych bądź z ich niewielką ilością nie wpływającą na odbiór pracy.
 2. Prace z odwołaniami do myśli ideologicznej czy wzorców socjalistycznych.
 3. Prace o dominującym ujęciu ideologicznym lub stanowiące próbę pełnego opisu zjawisk i procesów w ujęciu socjalistycznym.
- Ich opis stanowi odpowiedź na drugie pytanie badawcze.

Prace bez naleciałości ideologicznych bądź z ich niewielką ilością

W analizowanym zbiorze znalazły się publikacje, w których odniesień do ustroju nie było wcale lub pojawiały się jako przykład, nie zaś jako element propagandy ideologicznej. Wymienić tu można statuty – najpierw wydany w 1947 r. Statut Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, a następnie opublikowany w 1953 r. Statut Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Zestawienie przez Antoniego Knota przepisów polskiego prawa bibliotecznego również w zasadzie polega na literalnym przedruku przepisów ówczesnie obowiązujących w bibliotekarstwie²⁰. Z kolei broszura Jana Muszkowskiego *Kształcenie bibliotekarzy*, wydana co prawda w 1946 r., oprócz pojedynczych przykładów z gruntu radzieckiego, wolna jest od nawiązań do spraw natury politycznej.

Jedno wspomnienie troski o higienę pracy w Polsce Ludowej odnajdujemy w pracy Franciszka Sedlaczka *Pomieszczenie, sprzęt i urządzenie biblioteki* (Warszawa 1951), w której dominują ustalenia, jak zorganizować i wyposażyć bibliotekę, a zatem okazji na wspomnienie o obowiązującym systemie politycznym nie było wiele. W *Morfologii książki* Ksawerego Świerkowskiego (Warszawa 1954) główny akcent położono na szczegółowy opis poszczególnych zagadnień książki. Choć wątki dotyczące np. upaństwowienia przemysłu wydawniczego – wynikające z prowadzonej polityki państwa – nie zostały pominięte, książka nie nosi znamion fachowej literatury propagandowej. Podobnie Ryszarda Przelaskowskiego *Biblioteki techniczne w Polsce* (Warszawa 1956) – mimo że autor wspomina o osiągnięciach Polski Ludowej w zakresie rozwoju bibliotek, na tym wtręt ideologiczny

¹⁹ C. Judek: *Stanisław Telega*, [w:] SPKP. *Suplement III...*, s. 279.

²⁰ Pracę tą, wydana w 1947 r. przez Książnicę-Atlas, umieściła w zestawieniu bibliograficznym publikacji SBP D. Urbańska, stąd też mowa o nim w niniejszym artykule, mimo że jej bezpośrednim nakładcą nie była organizacja bibliotekarska.

kończy i przechodzi następnie do opisu sieci bibliotek technicznych w kraju. W innej pracy Świerkowskiego *Zarys wiadomości z bibliografii i pracy informacyjnej w bibliotece* (Warszawa 1953) także znajdziemy taki zabieg. Wolna od wtrętów jest też broszura Jadwigi Czarneckiej *Oprawa, rozmieszczenie i kontrola księgozbioru* (Warszawa 1951), choć tu w przykładach tytułów pojawiają się m.in. *Dzieła* Marksa. Również Krystyna Remerowa skutecznie przedstawiła zagadnienie *Administracji biblioteki, budżetu, finansów* (Warszawa 1951) bez istotnych wtrąceń ideologicznych. Zdanie nawiązujące do narodowego planu gospodarczego pojawia się tylko raz i jest jedynym odniesieniem ideologicznym (s. 24)²¹. Inaczej u Józefa Grycza w jego popularyzatorskiej pracy *Chodźmy do biblioteki* (Warszawa 1953) – tu odniesień nie ma wiele i przeważa zawartość merytoryczna; wszystkie aspekty ideologiczne odwołujące się do przemówienia Bieruta, Planu 6-letniego itd. – zostały skomasowane w 2-stronicowym wstępie²².

Żadnych odniesień nie wprowadziła natomiast Józefa Kornecka do swojej pracy *Przechowywanie i konserwacja zbiorów bibliotecznych* (Warszawa 1955), podobnie w pracy Romana Błasinka *Organizacja biblioteki. Udostępnianie księgozbioru* (Warszawa 1955) znajdziemy co prawda treść Uchwał Prezydium Rządu podaną literalnie, odniesienia do ideologii nie zostały jednak odnotowane. Również o opracowaniu inwentarzowym zbiorów udało się napisać bez odniesień o sukcesach Polski Ludowej w tym zakresie. Niech za przykład posłuży tu praca Zofii Rytel *Opracowanie księgozbioru* (Warszawa 1955), Edwarda Kossutha *Wiadomości o książce i innych materiałach bibliotecznych* (Warszawa 1955), Ryszarda Przelaskowskiego *Organizacja bibliotek* (Warszawa 1953), Czesława Gutrego *Jak korzystać z katalogu bibliotecznego i jak czytać kartę katalogową* (Warszawa 1952). Podobny charakter zachował podręcznik *Bibliografia w teorii i praktyce* Józefa Grycza i Emilii Kurdybacy (Warszawa 1953) oraz przygotowana pod szyldem SBP, Biblioteki Narodowej i Instytutu Książki i Czytelnictwa pierwsza z cyklu pomocy metodycznych dla bibliotekarzy *ABC bibliotekarza* autorstwa Jadwigi Kołodziejskiej (Warszawa 1956), na którą złożyły się: 24-stronicowa broszura i 19 tablic.

Nieco trudniejsza jest sprawa przyporządkowania pod względem obecności wątków ideologicznych dwutomowej pracy pod red. Feliksa Popławskiego i Stefanii Osmólskiej *Dokumentacja naukowo-techniczna* (Warszawa 1955). Z jednej strony tom 1 zawiera obszerny rozdział *Rola postępu technicznego w państwowych planach gospodarczych* autorstwa Stanisława Telechuna, z drugiej pozostałe rozdziały faktycznie dostarczają informacji na temat techniki dokumentacji źródeł i nie ma w nich odniesień natury politycznej.

²¹ Choć w 1954 r. w ofercie wydawniczej organizacji znalazła się książka Ryszarda Przelaskowskiego *Planowanie działalności bibliotecznej* odwołująca się do ogólnonarodowego planowania gospodarczego (s. 5).

²² U Edwarda Kossutha w broszurze *Lokal i urządzenie biblioteki w zakładzie produkcyjnym* (Warszawa 1955) odniesienia ideologiczne zamknięto na jednej stronie wstępu.

Informacje o pracach zgromadzone w tej kategorii dowodzą, że o bibliotekarstwie i bibliotekach można było w latach 1946–1956 pisać w sposób nieideologiczny oraz że takie publikacje wydawało również Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Prace z odwołaniami do myśli ideologicznej czy wzorców socjalistycznych

W drugiej grupie odnotowano te prace, których autorzy jawnie i w stosunkowo obszerny sposób wprowadzali do publikacji treści o charakterze ideologicznym.

W 16-stronicowej broszurce Wandy Dąbrowskiej *Biblioteka. Praca bibliotekarza* (Warszawa 1951) odnajdujemy pojedyncze fragmenty odnoszące się do demokracji ludowej i polityki państwa:

zwłaszcza w krajach demokracji ludowej, a więc i w Polsce, gdzie przed każdym otwarte są szeroko drogi awansu społecznego, któremu sprzyja troska Państwa o ideologiczne i zawodowe doszkalać kadr oraz należyta ocena wybitnych wyników pracy lub racjonalizatorskich osiągnięć²³,

albo

Wiąże się ona [tj. działalność biblioteki] z zagadnieniem upowszechniania kultury, stanowiącym przedmiot żywej troski i czynnych starań Rządu Polski Ludowej, które dały już tak poważne wyniki.

Jak stwierdza Prezydent Bierut w przemówieniu swym na IV Plenum KC PZPR „ujawniające się u nas ożywienie umysłowe i społeczne, niespotykany nigdy przed tym wzrost czytelnictwa, pęd do nauki, sztuki i literatury i radosnego życia społecznego, noszą w sobie znamiona wielkiej rewolucji kulturalnej”²⁴.

Nadto, w myśl idei zawartej w podręczniku Dąbrowskiej, od bibliotekarza wymaga się

bystrego orientowania się w zagadnieniach i sprawach życia bieżącego, w aktualnej rzeczywistości i stawianych przez nią wymogach natury politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej, co ważne jest zwłaszcza obecnie w okresie realizowania Planu 6-letniego²⁵.

W 1952 r. na słowa Bolesława Bieruta powoływał się również Czesław Koziół w broszurze pt. *Polityka biblioteczna* (Warszawa 1952), pisząc:

Prezydent Bierut mówił na III Krajowym Zjeździe Związku Nauczycielstwa Polskiego w marcu 1961 r.: „...Chcemy wychować nowe pokolenie światłych, wszechstronnie roz-

²³ W. Dąbrowska, *Biblioteka. Praca bibliotekarza*, Warszawa 1951, s. 9.

²⁴ Tamże, s. 14.

²⁵ Tamże, s. 13.

winiętych i aktywnych społecznie obywateli nowej Polski, którzy łączyć będą w sobie gorąco miłość ojczystego kraju i pragnienie pomnażania jego zdobyczy twórczych z głębokim poczuciem więzi międzynarodowej i braterstwa z twórczymi wysiłkami narodów socjalistycznych, z wszystkimi siłami w świecie walczącymi o postęp i pokój”²⁶.

Czesław Koziół nie szczędził słów pochwał nowej sytuacji politycznej i – jak to było zazwyczaj – niezwykle krytycznie patrzył na burżuazyjny²⁷ jego zdaniem okres przedwojenny, odnosząc się do niego w swojej pracy w sposób następująco.

Zastój bibliotekarstwa polskiego w okresie przedwrześniowym oraz imponujący jego rozwój po objęciu władzy przez klasę robotniczą ukazuje, jak burżuazja tłumiała prawdziwy rozwój oświaty i jak władza ludowa stworzyła warunki rozkwitu bibliotek jako instytucji upowszechniania oświaty i kultury [...]. Polska Ludowa, przystępując do odbudowy kraju po straszliwych spustoszeniach wojennych, nie uważała bibliotek za zbędny luksus, jak czyniły to rządy sanacyjne²⁸.

Biblioteki mocno osadzono w kontekście politycznym w pracy *Polityka biblioteczna* Koziół, w jednym z miejsc powołując się na słowa Lenina z 1922 r.: „Socjalizmu nie można zbudować bez fantazji”²⁹. *Nota bene* w innych pracach Koziół: *Biblioteki w Związku Radzieckim* (Warszawa 1952), *Współpraca bibliotekarza zakładu produkcyjnego z czytelnikiem* (Warszawa 1952) odnajdziemy podobną retorykę. W pierwszej z wymienionych dyskredytowaną burżuazję zastąpił „rząd carski [który] hamował wszelkimi sposobami rozwój bibliotek, tych zwłaszcza, z których mogły korzystać szerokie masy”³⁰. W drugiej pracy niech za jej ogólnym brzemieniem świadczy poniższy cytat:

Wszystko, co biblioteka fachowa zakładu pracy zrobi dla ulepszenia i potanienia produkcji, dla rozpowszechnienia przodujących metod pracy, dla uświadomienia politycznego robotników, służy wielkiej sprawie zachowania pokoju i coraz lepszemu zaspokajaniu potrzeb społeczeństwa ludzi pracy³¹.

²⁶ C. Koziół, *Polityka biblioteczna*, Warszawa 1952, s. 4.

²⁷ „Okres burżuazyjny” nie zawsze był opisywany w kategoriach negatywnych. W *Zarysie wiadomości z bibliografii i pracy informacyjnej w bibliotece* (Warszawa 1953) Ksawery Świerkowski podaje: „Wywołany przez Wielką Burżuazyjną Rewolucję Francuską ruch umysłowy, a następnie demokratyzacja ustrojów państwowych rozwinęły ruch czasopiśmienniczy. Wspomniane dwa wynalazki, a następnie zastosowanie pary do poruszania maszyny drukarskiej spowodowały, że liczba publikacji drukowanych tak szybko wzrastała, iż z początkiem w XIX zaczęły nawet ukazywać się pierwsze czasopisma bibliograficzne, rejestrujące bieżącą produkcję wydawniczą” (s. 4).

²⁸ C. Koziół, *Polityka biblioteczna*, Warszawa 1952, s. 5–6.

²⁹ Tamże, s. 44.

³⁰ Tenże, *Biblioteki w Związku Radzieckim*, Warszawa 1952, s. 5.

³¹ Tenże, *Współpraca bibliotekarza zakładu produkcyjnego z czytelnikiem*, Warszawa 1952, s. 5.

Oprócz słów Bolesława Bieruta często powoływano się na słowa Stalina i Lenina dotyczące bibliotek. Nawet w takiej tematyce, jak Jadwigi Filipkowskiej-Szemplińskiej *Sprawozdawczość biblioteczna* (Warszawa 1952), znalazło się w podsumowaniu zdanie:

Chodzi o to – jak mówi Lenin – aby ludzie nie patrzyli na bibliotekę jak gdyby z zewnątrz „sprzyjając” jej tylko z daleka, lecz pracowali nad jej doskonaleniem, ażeby doskonalenia pracy stało się ich własnym dziełem³².

W zakresie organizacji bibliotek dziecięcych (broszura Barbary Groniowskiej i Marii Gutry *Biblioteki publiczne dla dzieci*, Warszawa 1952) informowano, że „Biblioteki dziecięce, młodzieżowe, biblioteki dla dorosłych – to następujące po sobie ogniwa w pracy nad wychowaniem świadomych swych zadań budowniczych Polski socjalistycznej”³³, że w katalogach tematycznych dla starszych czytelników powinny się znaleźć m.in. prace na temat bojowników o wyzwolenie społeczne i narodowe i na temat życia dzieci w ZSRR³⁴, że ciekawą formą podania informacji dzieciom są albumy, np. podające ilustracje i wycinki na temat Nowej Huty³⁵.

W literaturze bibliotekarskiej lat 1946–1956 często podkreślano rolę Polski Ludowej w rozwoju bibliotekarstwa. Wybrane prace, np. *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* (Warszawa 1956), Feliksi Bursowej *Biblioteki i czytelnictwo w Polsce Ludowej* (Warszawa 1955), *Biblioteki województwa poznańskiego w latach 1945–1954* (Warszawa 1956) już w pierwszych akapitach podkreślały ten fakt, by następnie ich autorzy mogli przejść do przedstawienia zagadnień fachowych.

Szczególnie wyraźna dbałość o obecność wątków odnoszących się do demokracji ludowej jest widoczna we wstępie do wydania drugiego i trzeciego podręcznika Julii Millerowej, wydanego nakładem ZBiAP, a następnie SBP w latach 1950 i 1954. W wydaniu drugim we wstępie czytamy, że „podręcznik ukazuje się w przededniu nadchodzących zmian w bibliotekarstwie”³⁶, w trzecim – że:

Biblioteka powszechna jest placówko kulturalno-wychowawczą, która na tle przeobrażeń życia społeczno-politycznego Polski Ludowej ma swoją określoną pozycję i zadania. [...]

Biblioteka nie może żyć samoistnie w terenie. Jej egzystencja i rozwój opiera się na organizacji państwowej, bądź społecznej³⁷.

Tematyka ideologiczna wkraczała nawet w tak specjalistyczne zagadnienia, jak opracowanie rzeczowe zbiorów. W broszurze Jadwigi Czarneckiej *Klasyfikacja*

³² J. Filipkowska-Szemplińska, *Sprawozdawczość biblioteczna*, Warszawa 1952, s. 36.

³³ A „Miłość ojczyzny powinna jednak łączyć się z poczuciem międzynarodowego braterstwa mas pracujących”. S. Telega, *Pedagogika biblioteczna*, Warszawa 1952, s. 13.

³⁴ Tamże, s. 19.

³⁵ Tamże, s. 15.

³⁶ J. Millerowa, *Krótki podręcznik bibliotekarski*, Warszawa 1951, s. 5.

³⁷ Taż, *Krótki podręcznik bibliotekarski*, Warszawa 1954, s. 5.

zbiorów bibliotecznych (Warszawa 1952) autorka podejmując temat opracowania rzeczowego zbiorów – obok przykładów typu „marksizm-leninizm”, „materializm dialektyczny” – wprowadziła ustęp dotyczący „radzenia sobie z opisem zbiorów o charakterze ideologicznym:

Przy sporządzaniu wyboru należy brać pod uwagę również ideologiczne znaczenie poszczególnych zagadnień i uwzględniać grupy szczególnie ważne z punktu widzenia polityki naszego państwa socjalistycznego. Np. należy koniecznie przewidzieć nawet w niedużej bibliotece dział 335 *Socjalizm. Marksizm. Leninizm*, bardzo pożądane jest utworzenie odrębnego działu 331.87 *Socjalistyczna organizacja pracy*³⁸.

a teorię opatrzyła ćwiczeniem polegającym na sklasyfikowaniu tytułów książek, z których większość miała wyraźne zabarwienie ideologiczne³⁹.

W trakcie nauki na temat udostępniania zbiorów (praca Jadwigi Filipkowskiej-Szemplińskiej *Udostępnianie księgozbioru w bibliotece*, Warszawa 1951) adepci zawodu również dowiadawali się, jak budować funkcjonalne katalogi biblioteczne, czytając następujące przykłady:

Należy usilnie starać się o osiągnięcie, przy ilustrowaniu i układzie katalogów pomocniczych, pewnego poziomu estetycznego i artystycznego, co wpływa dodatnio na wyrobienie u czytelnika smaku artystycznego.

Dla przykładu podajemy kilka tematów: Walka o pokój i wykonanie planu 6-letniego; Spółdzielczość produkcyjna na wsi, Bunt chłopów; Walki rewolucyjne w różnych krajach; Współzawodnictwo pracy na danym odcinku; Życie i ustrój Związku Radzieckiego; Jak powstało życie na ziemi [sic!]; Higiena osobista; Ogródki działkowe.

Jako tematy do katalogu pomocniczego nadają się również materiały dotyczące życia i działalności wybitnych jednostek np. Lenina, Stalina, Waryńskiego, Marchlewskiego, Dzierżyńskiego, Buczka i innych⁴⁰.

Podobnie z gromadzeniem zbiorów. W pracy Krystyny Wolfke pod tytułem *Gromadzenie zbiorów* (Warszawa 1955) znajdziemy zapis, iż w rozwijaniu zasobu biblioteki fachowej o literaturę specjalistyczną należy uwzględniać specjalność zakładu pracy, można nawet kupować literaturę zagraniczną, jednak należy nabywać „zwłaszcza piśmiennictwo ZSRR”⁴¹. Z kolei „Literatura społeczno-polityczna obejmuje dzieła klasyków marksizmu-leninizmu, podstawowe prace tow. Bieruta i innych członków Biura Politycznego KC PZPR oraz wydawnictwa omawiające ustrój politycznych i społeczno-gospodarczy PRL”⁴². Należy przypomnieć, że nadal mowa jest o bibliotece fachowej w zakładzie pracy!

³⁸ J. Czarnecka, *Klasyfikacja zbiorów bibliotecznych*, Warszawa 1952, s. 13.

³⁹ Tamże, s. 22–24.

⁴⁰ J. Filipkowska-Szemplińska, *Udostępnianie księgozbioru w bibliotece*, Warszawa 1951, s. 11.

⁴¹ K. Wolfke, *Gromadzenie zbiorów*, Warszawa 1955, s. 9.

⁴² Tamże, s. 10.

Nie inaczej z gromadzeniem czasopism, przedstawionym przez Franciszka Sedlaczka w książce *Czasopismo w bibliotece* (Warszawa 1954):

Partia i Rząd Polski Ludowej przywiązują specjalną wagę do społecznej roli czasopism i dzienników i zapewniają im warunki ciągłego rozwoju i doskonalenia [...] Skąd płynie ta głęboka troska Państwa o biblioteki, książki, czasopisma? Troska ta jest konsekwencją polityki Partii i Rządu [...]⁴³.

Krytyce ideologicznej nie oparła się też sama dyscyplina. W nadbitce referatu wygłoszonego w Kole Warszawskim ZBiAP zatytułowanym *O pseudo-nauce bibliologii i o najpilniejszych zadaniach bibliografii* (Warszawa 1953), Władysław Bieńkowski konstatował:

Częstym zjawiskiem w nauce burżuazyjnej jest odrywanie nawet całkowicie praktycznych dyscyplin i umiejętności od ich konkretnych zadań, od ich przedmiotu i przeniesienie w dziedzinę czystej abstrakcji. Nazywa się to „unaukowieniem” danej dziedziny. [...] Jedną z takich właśnie nauk jest „bibliologia”. [...]

Tylko ideologia gnijącej klasy mogła stworzyć koncepcję badania oddziaływania książki a nie jej treści, badania „czytelnictwa”, a nie społecznego oddziaływania określonych idei, określonych poglądów, badania czytelnictwa w całkowitym oderwaniu od warunków ustrojowych i od toczącej się walki klasowej, której tak ważnym wyrazem jest piśmiennictwo⁴⁴.

Również prace bibliograficzne w Polsce traktowano jako element rozwijający naukę i kulturę oraz czynnik uświadomienia politycznego w Polsce Ludowej, a wszelkie prace bibliograficzne traktowano jako współdziałanie w realizacji planu 5-letniego⁴⁵.

Pewne wtręty pojawiają się także w pracy Ireny Lewandowskiej i Romany Łukaszewskiej *Praca z czytelnikiem w bibliotece* (Warszawa 1953). W broszurze autorki szczegółowo omawiają różne formy organizowanych wydarzeń dla czytelników, jednak odwołania do wypowiedzi Stalina czy pisanie o wielkich budowach komunizmu każą zaklasyfikować pracę do kategorii publikacji z obecnymi wątkami ideologicznymi.

⁴³ F. Sedlaczek, *Czasopismo w bibliotece*, Warszawa 1954, s. 9–10. Por. też Z. Rodziewicz, *Centrala biblioteczna. Punkt biblioteczny*, Warszawa 1951, s. 21.

⁴⁴ W. Bieńkowski, *O pseudo-nauce bibliologii i o najpilniejszych zadaniach bibliografii*, Warszawa 1953, s. 9, 27.

⁴⁵ *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 19 lutego 1956*, do druku przygotowała M. Lenartowicz, Warszawa 1956, s. 5; szerzej nt. relacji między bibliografią a polityką w PRL, zob. A. Nowak, *Bibliografia a polityka*, [w:] *Bibliologia polityczna*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2011, s. 423–438.

Prace o dominującym ujęciu ideologicznym lub stanowiące próbę pełnego opisu zjawisk i procesów w ujęciu socjalistycznym

Trzecią kategorię wyodrębnionych prac stanowią te napisane w pełnym duchu ideologii oraz związane z nią zagadnienia. Za ilustrację niech posłuży wydane w 1949 r. zestawienie bibliograficzne *Lenin i Stalin*, stanowiące nadbitkę pracy o tym samym tytule opublikowanej w „Przeglądzie Bibliotecznym”, w której możemy przeczytać informacje o przygotowanej pracy i jej faktycznych inicjatorach:

W ZSRR wydano w latach 1917–1949 dzieła klasyków marksizmu-leninizmu w 101 językach, w ogólnym nakładzie 794.000.000 egzemplarzy. W Polsce Ludowej w latach 1945–1949 dzieła klasyków marksizmu-leninizmu osiągnęły ogólny nakład 13.411.440 egzemplarzy. W tej liczbie same prace Lenina i Stalina obejmują 8.614.440 egzemplarzy. Nakłady utworów Lenina i Stalina, wydanych w Polsce z okazji 70 rocznicy urodzin Stalina, wynoszą 1.575.000 egzemplarzy.

Zestawienie niniejsze, opracowane przez Bibliotekę KC PZPR, obejmując okres wydawniczy od 1940 r. do końca r. 1949, podaje wszystkie wydawnictwa polskie a z rosyjskich tylko te, które są dostępne w Polsce⁴⁶.

W 1954 r. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich wydało fabularyzowaną pracę *Nowe drogi książki na wsi* autorstwa Walentego Regulskiego, kierownika działu instrukcyjno-metodycznego Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie, poświęconą popularyzacji czytelnictwa w ośrodkach wiejskich:

Mój gospodarz czekał na mnie w towarzystwie dwóch sąsiadów. Na stole półlitrowka nie była jeszcze całkiem opróżniona. Z zachowania całej trójki zrozumiałem, że chcą sobie ze mną pogwarzyć, a wódki zostawili trochę dla mnie na rozgrzewkę i na rozwiązanie języka. Przyjąłem poczęstunek i czekałem od czego zacząć. Rozmowę zagał mój gospodarz, starszy już wiekiem człowiek o typowym chłopskim wyglądzie [...].

– Powiedzcie no – jeśli możecie – na jaką to intencję wy tak po tej ćmocie, po tym błocie chodzicie i jeszcze te książki darmo dajecie?⁴⁷.

W książce przedstawiono problematykę funkcjonowania lokalnej spółdzielni produkcyjnej. Niestety, utrzymany w realiach epoki opis dotyczący jej działalności i działań związanych z promowaniem książki na wsi – nie miał szczęśliwego zakończenia. W nocie od wydawnictwa czytamy:

Dalsze losy spółdzielni produkcyjnej w Dzwonowie nie były pomyślne. Gospodarstwo, które wiosną rokowało jak najlepsze nadzieje, jesienią przedstawiał obraz dezorganizacji na wszystkich odcinkach.

⁴⁶ *Lenin i Stalin. Zestawienie bibliograficzne*, „Przegląd Biblioteczny” 1949, z. 3/4, s. 202.

⁴⁷ W podobnym tonie została utrzymana praca Marii Dawidczyńskiej *Bibliotekarze przy pracy* (Warszawa 1953), w której czytamy życiorysy bibliotekarek i bibliotekarzy opatrzone licznymi odniesieniami do otaczającej ich rzeczywistości politycznej.

Ludzie szukali przyczyny tego stanu i szukali winnych. Książce nie mogli niczego zarzuć. Tam gdzie się do niej odwoływali pomagała im, radziła, rozszerzała ich wiedzę. Zło tkwiło w kierownictwie spółdzielni⁴⁸.

Także w 1954 r. ukazało się nakładem SBP polskie tłumaczenie podręcznika *Praca biblioteki powszechnej* autorstwa W.N. Dienisjewa. Podręcznik przetłumaczyła Hanna Werner. We wstępie do pracy podano:

W polskiej literaturze bibliotekarskiej brak jest do dzisiaj podręcznika, który w pełni mógłby zaspokoić potrzeby bibliotekarza, pracującego w bibliotece powszechnej. Istniejące ograniczają się przeważnie do spraw techniki bibliotecznej, która dzisiaj nie jest ani jedynym, ani najważniejszym zagadnieniem tej pracy.

Istniejącą lukę w pewnej mierze wypełni podręcznik Dienisjewa⁴⁹.

W pracy powstałej na gruncie radzieckim jej autor otwarcie odwoływał się do wątków ideologicznych. Biblioteka była ośrodkiem kultury socjalistycznej, a „bibliotekarstwo zostało uznane w ZSRR za zawód wymagający poważnego wykształcenia i wyrobienia politycznego [...]”⁵⁰. Choć w pracy zawarto główne obszary pracy bibliotekarskiej, to jednak poziom nasycenia treściami socjalistycznymi i apoteozą systemu oraz treściami odnoszącymi się do organizacji bibliotekarstwa w Związku Radzieckim sprawiają, że wykorzystywano ją wyłącznie z powodu braku alternatywy w postaci polskiego opracowania⁵¹.

W szczytowym momencie stalinizmu w Polsce ukazała się broszurka *Czego uczy nas pierwszy tom Dzieł Józefa Stalina* (Warszawa 1950), wypełniona streszczeniem koncepcji socjalizmu, opisem jej historycznej ewolucji, a przede wszystkim – przedstawieniem geniuszu jego wodza:

Łącząc geniusz organizacyjny i geniusz myśliciela, wielki Stalin oświeśla drogę narodowi radzieckiemu i jest źródłem jego natchnień w walce o dalszy rozkwit ojczyzny socjalizmu⁵².

Odrębną pozycję poświęcono w ofercie wydawniczej organizacji bibliotekarskiej współzawodnictwu pracy. W publikacji pt. *Współzawodnictwo pracy w bibliotekarstwie* Stanisława Telegi (Warszawa 1952) opisano zalety nowej organizacji pracy, osławiony czyn Aleksieja Stachanowa, nie pomijając też wizji Lenina dotyczącej roli bibliotekach:

⁴⁸ W. Regulski, *Nowe drogi książki na wsi*, Warszawa 1954, s. 115.

⁴⁹ W.N. Dienisjew, *Praca biblioteki powszechnej*, Warszawa 1954, s. 3.

⁵⁰ Tamże, s. 13.

⁵¹ Polski podręcznik poświęcony bibliotekarstwu powszechnemu ukazał się w czterech tomach pod redakcją Ewy Pawlikowskiej dopiero w latach 1958–1959, a jego wydawcą było Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

⁵² *Czego uczy nas pierwszy tom Dzieł Józefa Stalina*, Warszawa 1950, s. 40.

Ze zbioru jego rozważań, zarządzeń i projektów, opublikowanych przez N[adieżdę] K. Krupską pt. „Co pisał i mówił Lenin” o bibliotekach okazuje się, że genialny myśliciel i wódz proletariatu światowego, bardziej aniżeli ktokolwiek inny rozumiał, jak wielką rolę w upowszechnianiu oświaty może odegrać biblioteka. Lenin już wówczas wyraził pogląd, że *biblioteka i świetlica będą przez dłuższy czas, szczególnie na wsi, służyć jako główne źródło politycznego wychowania mas*⁵³.

Bibliotekarze mieli współzawodniczyć w zwiększaniu liczby czytelników (zwłaszcza wywodzących się z klasy robotniczej), w liczbie zorganizowanych wydarzeń propagujących czytelnictwo, w liczbie wystaw, zrealizowanych kwerend, liczbie wypożyczeń, odwiedzin, a także w liczbie przeprowadzonych narad⁵⁴.

Do prac o podobnym charakterze należą: Ireny Lewandowskiej *Poznajmy Związek Radziecki. Wybór literatury* (Warszawa 1949), Zbigniewa Kempki *Rola bibliotek w planie sześcioletnim* (Warszawa 1950), Wandy Michalskiej *Z doświadczeń pracy z czytelnikiem w bibliotekach radzieckich* (Warszawa 1950), Ewy Pawlikowskiej *Biblioteki w Związku Radzieckim* (Warszawa 1955) czy Adama Wróblewskiego *Bibliografia zalecająca a czytelnictwo (z doświadczeń radzieckich)* (Warszawa 1956).

Podsumowanie

Oferta wydawnicza Związku, a następnie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w pierwszych latach po wojnie, podobnie jak miało to miejsce w całym sektorze nauki i kultury, podlegała w latach 1946–1956 znacznym wpływom ideologicznym. W analizie prac wydanych w tym okresie można wyróżnić 3 poziomy obecności wątków w pracach: prace bez naleciałości ideologicznych bądź z ich niewielką ilością, prace z dostrzeżonymi odwołaniami do myśli ideologicznej czy wzorców socjalistycznych, prace o dominującym ujęciu ideologicznym lub stanowiące próbę pełnego opisu zjawisk i procesów w ujęciu socjalistycznym. Najwięcej prac – 28 – nosiło pewne zabarwienia natury ideologicznej (wyróżniona kategoria 2), 18 nie miało odniesień do ideologii albo były one obecne w niewielkim stopniu (kategoria 1), a 12 – w jawny sposób czerpało z ideologii socjalistycznej (kategoria 3). Z takimi treściami zapoznawali się adepci zawodu przygotowujący się do pracy w bibliotekarstwie w latach 1946–1956 wykorzystujący publikacje Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Większość prac i autorów zawierała odniesienia ideologiczne, które były wyrażone w różny sposób. Pisano m.in. o demokracji ludowej, planie 6-letnim, roli Polski Ludowej w rozwoju bibliotekarstwa i trosce państwa o biblioteki, marksizmie-leninizmie, materializmie dialektycznym, walce o pokój, życiu i ustroju Związku Radzieckiego, piśmiennictwie ZSRR, czy współzawodnictwie pracy.

⁵³ S. Telega, *Współzawodnictwo pracy w bibliotekarstwie*, Warszawa 1952, s. 23–24.

⁵⁴ Tamże.

Zdarzały się w repertuarze wydawniczym SBP też prace jawnie odwołujące się do wzorców radzieckich i wychwalających nowy ustrój. Ideologię wtłaczano w procesy gromadzenia, opracowywania i udostępniania zbiorów w bibliotece. Można przypuszczać, że obecność tychże fragmentów była motywowana chęcią uzyskania pozytywnej opinii komórki cenzorskiej, nie jest jednak wykluczone, że wynikała z osobistych pobudek i przekonań politycznych autorów.

Aby jednak prawidłowo odpowiedzieć na trzecie pytanie badawcze, należy zauważyć, że o bibliotekarstwie można było w latach 1946–1956 pisać w sposób niezaangażowany politycznie. Niech za przykład posłużą tu prace Józefy Korneckiej *Przechowywanie i konserwacja zbiorów bibliotecznych*, Romana Błasinka *Organizacja biblioteki. Udostępnianie księgozbioru*, Zofii Ryteł *Opracowanie*, Edwarda Kossutha *Wiadomości o książce i innych materiałach bibliotecznych*, Ryszarda Przelaskowskiego *Organizacja bibliotek*, Czesława Gutrego *Jak korzystać z katalogu bibliotecznego i jak czytać kartę katalogową*, czy podręcznik *Bibliografia w teorii i praktyce* Józefa Grycza i Emilii Kurdybachi – stanowiące zaskakujący wyjątek w obrazie upolitycznionej literatury bibliotekarskiej w Polsce w latach 1946–1956.

Bibliografia

- Dunin C., *Wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1945–1979*, Kalisz 1979.
- Gruszka Z., Czapnik G., *Koncepcja wydawnicza krytycznej edycji drugiego wydania Życia książki*, [w:] *Życie książki. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.*, red. J. Muszkowski, Łódź–Warszawa 2015, s. XVII–LIV.
- Gruszka Z., *Działalność wydawnicza*, [w:] *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich: przeszłość i teraźniejszość: 1917–2017*, red. J. Konieczna, Warszawa 2017, s. 155–177.
- Gruszka Z., *Przegląd Biblioteczny*, Warszawa 2012.
- Konieczna J., *Uwarunkowania społeczno-polityczne. Statuty. Działalność*, [w:] *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Przeszłość i teraźniejszość: 1917–2017*, red. J. Konieczna, Warszawa 2017, s. 71–88.
- Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917–2007*, oprac. A. Kempa, Warszawa 2007.
- Nowak P., *Cenzura w PRL jako nieefektywna kopia radzieckiej hybrydy leninowski-stalinowskiej. Nowe spojrzenie na Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, [w:] *Nie należy dopuszczać do publikacji. Cenzura w PRL*, red. G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2013, s. 39–52.
- Roszkowski W., *Polityczne i społeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju nauki w Polsce 1944–1989*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. 10: 1944–1989, cz. 1: *Warunki rozwoju nauki polskiej: państwo i społeczeństwo*, Warszawa 2015, s. 39–121.
- Słownik pracowników książki polskiej, Suplement I*, Warszawa 1986.
- Słownik pracowników książki polskiej, Suplement III*, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010.
- Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972.
- Słownik realizmu socjalistycznego*, red. Z. Łapiński, W. Tomasiak, Kraków 2004.
- Urbańska D., *Bibliografia wydawnictw Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, Warszawa 2007.

Ideological Themes in the Publishing Offer of the Polish Librarians' Association Until 1956

Abstract

The article comprises an analysis of 58 compact publications published between 1946–1956 by the Polish Librarians and Archivists' Association and later the Polish Librarians' Association for the presence of ideological themes. The author points out the kinds, character and volume of the ideological interpolations and conducts an assessment of the studied publishing offer. A method of qualitative-quantitative analysis of the accumulated material has been used, which aims at answering the following questions: 1. How rich was the publishing output of the Polish Librarians' Association between 1946–1956?; 2. What kinds of interpolations can be observed in the publications of the Association from that period?; 3. How should the presence of ideological themes in the publications of the Association be assessed? Based on the conducted analysis, it has been established that there are three levels of ideological themes' presence in the publications of the Association in the studied period. The most works – 28 carry some ideological themes, whereas 12 were openly based on the Socialist ideology. The presence of these fragments was most likely motivated by the desire to receive a positive opinion of the censorship department, although it is not out of the question that it also originated from personal reasons and political leanings of the authors. The examples presented in the article prove that the librarianship could be written about in the strongly ideologized times in a not politically-engaged way – 18 of the studied works were not referring to the ideology at all or did so in a small way.

Keywords: Polish Librarians' Association, censorship, ideology, Socialism

Zbigniew Gruszka
University of Lodz